

0 10 20 30 40 50 см

● Обр. 1. Факсимиле на плочата с надписа (по Р. Рашев с добавки на автора). Fig. 1. Fac-similé de la plaque avec l'inscription (d'après R. Rachev avec annexes de l'auteur)

Още един прабългарски надпис

БОРИС СИМЕОНОВ

Неотдавна беше публикуван надпис на каменна надгробна стела, открит във Външния град на Плиска¹. Долната половина на стелата се е намирала в земята, а горната, в която е и надписът, е позапълнена с естествени и вторични знаци, между които и няколко руни. Тези данни са достатъчни, за да се определи стелата като прабългарски паметник и надписът върху него като прабългарски, независимо от произхода и характера на знаците върху него. Надписът, за който става дума, е изучан с гръцки букви и гласи:

ΥΚΟΚΤΟ.

В същия брой на списанието, непосредно след статията на Р. Рашев, е поместено и четенето на В. Бешевлиев за характера, произхода и принадлежността на надписа. Според него не само буквите, но изписаните думи в надписа били гръцки и заради това той разчита ΥΚΟΚΤΟ като ΛΥΚΟ ΟΚΤΟ = ΛΥΚΩ ΟΚΤΩ. Според В. Бешевлиев двете гръцки думи в дателен падеж били изписани непосредно една след друга и поради това едната буква за гласната омикрон или омега по средата била изпусната. Но той предполага и още, че в началото на надписа е имало и още една буква Λ, която била по-късно отломена, отчупена и поради това сега на стелата първата дума започвала с втората си буква. Думите поотделно ΛΥΚΩ и ΟΚΤΩ означавали „на вълка“ и „в осем“! Заради това В. Бешевлиев чете следното

съдържание на надписа: „В годината на вълка, в осми месец!“²

Предложеното четене от автора буди много възражения и те са от формална и съдържателна гледна точка, макар и да изглежда доста убедително. Все пак трудно е да се приеме, че надписът е започвал от самия ръб на стелата, за да се допусне по-късно отчупването на началната буква. Нима толкова неопитен, невещ, неловък и несъобразителен е бил прабългарският каменоделец, за да сбие всичко в началото още в самия ръб на стелата! Нали надписът се състои според В. Бешевлиев само от две кратки думи! Тук се твърди, че предположението за началото на надписа, поне както го чете В. Бешевлиев, е твърде малко вероятно. Освен това според В. Бешевлиев съдържанието на надписа било „В годината на вълка, в месец осми!“, а всъщност думите биха имали значение само: „На вълка, на осми!“ И дългата, и кратката формула биха имали обаче оправдание само при наличието на по-голям текст, в който да се съобщава името на покойника, събитието и годината (и месеца) на събитието. Да се изпише само годината и само месеца, е твърде малко вероятно. Съществуват съмнения и относно формата на думите в надписа. И по повод на тези несъмнени трудности в предложеното четене на В. Бешевлиев се прави опит, не по-малко вероятен от гръцкото четене на надписа, а и с по-

малко трудности, надписът да се разчете като прабългарски и по език, и по съдържание, макар и с гръцки букви.

Съществуват напълно реални възможности изразът, изчукан на стелата, да се разчете чрез прабългарски, а не чрез гръцки думи. При това тук ще бъдат посочени три най-вероятни четения за прабългарския текст на надписа. При това и според трите вероятни четения надписът се състои от две думи, които несъмнено са свързани с погребални ритуални формули.

И при трите четения първата дума като прабългарска винаги остава една и съща **YK / ЮК**. Посочената дума е регистрирана и в други прабългарски писмени паметници. Например в надписа, намерен край с. Мадара и публикуван най-напред от Ив. Венедиков, а след това и от В. Бешевлиев, под № 50³. В този надпис думата **YK / ЮК** е употребена два пъти като съставна част на прабългарските титли боила и багаин — **ЮКБОИЛА** и **ЮКБАГАИН**. Но дума **ЮК** е запазена все още и в ономастиката на Шуменско, където се срещат местни имена от типа **ЮКМОГИЛА** и **КАБИЮК**⁴. В местните имена думата **ЮК** означава „голям, висок“, т.е. „Голямата, Високата могила“, а в състава на титлите **ЮК БОИЛА** и **ЮК БАГАИН** — „голям, велик“, т.е. „Великият боила“ и „Великият багаин“⁵. Поради това има всички основания да се смята началото на нашия надпис именно във форма **ЮК...** а не **ЛИКО...**

Втората дума в надписа може да съществува в два варианта: като **ЙОКТО/ОКТО** или като **КЪОКТЪО/КОКТО**. В първия случай **ЙОКТЪО/ОКТО** не се предполага изпускане на интерпозитивна буква и думата в тези си форми съществува в писмените паметници на алтайските народи от Централна Азия. Нейната изходна форма е **ЙОГ-/ЙОК-** като глагол във фактивна форма **КОКТО** и означава „да се слави“! При това положение надписът би имал следното съдържание: „Да се слави великият“, „Да славим великият“, „Слава на великия!“⁶

Думата с вероятна форма **ОКТО/ОКТЪ** би имала значение „Велик в стрелбата“, доколкото глаголет **октъ/окто** означава в хуно-алтайските езици „стрелям“! и тогава съдържанието на надписа ще гласи:

„Велик в стрелбата“⁷/„Починалият беше велик в стрелбата“!

Във форма **ЙОГДЪ/ЙОКТЪ** би имала значение „Велик и мъдър“⁸ и подобни.

Но може с основание да се предположи, че в надписа едната от двете букви на началната дума **ЮК** и началната буква на следващата дума **К-** в **КОКТО** е изписана само един път, т.е. една от двете букви **КК** е изпусната при изчукване на надписа върху камъка. Тази възможност за четене и тълкуване на надписа се смята за най-вероятна. В централноазиатските писмени паметници се среща думата **КОК** като глагол и съществително име. Като съществително име означава „прах“, а като глагол — „ставам на прах“, „смалявам се, умалявам се, умалявам“⁹. При това положение съчетанието в надписа **ЮК КОКТО**, в което **кокто** е глаголна фактивна форма, ще означава „И Великият става на прах!“, „И Големият става малък!“ Тази именно ритуална погребална формула е най-вероятна и тя отчасти съответствува на формулата в Чаталарския надпис, в която се казва: „Човек и добре да живее, умира...“

Съставката **КОКТО** в надписа може да бъде и лично име. При това положение надписът ще гласи: „На Великия Кокто!“ или „Тук е погребан Великият Кокто!“ Това четене, макар и да не е най-вероятното прабългарско тълкуване, все пак е много по-възможно от предлаганите гръцки тълкувания.

Все пак най-вероятното прабългарско съдържание на надписа е ритуалната формула — „И великият става на прах! И големият става малък!“ То буди най-малко възражения.

С това четене и тълкуване на надписа броят на откритите досега прабългарски писмени паметници/надписи се увеличава с още един. Думите, изписани в него, независимо от тяхното прабългарско смислово съдържание, макар и изрязани с гръцки букви, са безспорно прабългарски, а не гръцки. Тълкуването им като прабългарски се подсилва още и от двата рунни знака в долния десен край на надземната част на надписа, които могат да имат стойност на фонемата **К** или **Къ**, т.е. те предават дума със стойност на **КОК/КЪОК**, която е предадена чрез гръцки букви и в надписа.

¹ Р. Рашев. Ранносредновековен надпис на гръцки език от Външния град на Плиска. — Археология, 1986, 2, 31—38.

² В. Бешевлиев. Ранносредновековен надпис на гръцки език. — Археология, 1986, 2, 38—39.

³ В. Бешевлиев. Първобългарски надписи. С., 1979, с. 182.

⁴ Б. Симеонов. Местните имена от района на гр. Плиска. — Български език, XXX, 1980, 4, 340—350; Прабългарски имена в Шуменско. — Български език, XXVII, 1977, 6, 487—495.

⁵ Б. Симеонов. Титулна практика в ханской Болгарии: происхождение, структура и значение прабългарских титулов в период между VII и X веками. — Балканско езиковедие, XXIV, 1981, 2, 23—45 и 3, 53—78.

⁶ Древнетюркский словарь. Л., 1969, с. 379; M. Räsänen. Versuch eines etymologischen Wörterbuchs der Türksprachen. Helsinki, 1969, I, с. 369.

⁷ Древнетюркский словарь, 368—369.

⁸ Пак там, 378—379.

⁹ Пак там, 456—457.